



ĐỊNH CANH ĐỊNH CƯ VÀ BIẾN ĐỔI KINH TẾ - XÃ HỘI CỦA NGƯỜI KHƠ-MÚ VÀ NGƯỜI HÔNG*

NGUYỄN ANH TUẤN

Từ thập kỷ 60 thế kỷ XX, nhà nước Việt Nam có quan điểm định canh định cư (ĐCĐC) là cần thiết, góp phần xóa đói giảm nghèo và hỗ trợ sự phát triển cho các nhóm dân tộc thiểu số (DTTS) du canh du cư (DCDC). Hệ quả là, chính sách ĐCĐC đã có tác động không nhỏ đến đời sống kinh tế, văn hóa, xã hội một số DTTS. Mỗi quan tâm lớn ở đây là, các DTTS đã ứng phó và thích ứng như thế nào khi thực hiện ĐCĐC? Cuốn sách “*Định canh định cư và biến đổi kinh tế - xã hội của người Khơ mú và người Hmông*”, kể thừa kết quả nghiên cứu luận án tiến sĩ của Nguyễn Văn Toàn, đã góp phần trả lời cho câu hỏi trên, cung cấp những luận chứng khoa học làm cơ sở cho việc thực hiện chính sách phát triển vùng dân tộc và miền núi.

Tác giả điền dã và nghiên cứu sâu tại 4 làng định cư của người Khơ-mú và Hmông - hai nhóm cư dân DCDC có tính điển hình ở miền núi Việt Nam - tại hai xã Tà Cạ và Nậm Cắn thuộc huyện Kỳ Sơn, tỉnh Nghệ An. Phương pháp nghiên cứu được lựa chọn là kết hợp nghiên cứu định tính (điền dã, quan sát tham dự, phỏng vấn sâu, thảo luận

nhóm) và nghiên cứu định lượng (phỏng vấn bảng hỏi, cỡ mẫu là 129 hộ gia đình).

Trong khi thừa nhận việc có một khoảng cách từ chính sách đến cuộc sống, tác giả Nguyễn Văn Toàn quan niệm rằng, bản chất của ĐCĐC xuất phát từ tính nhân văn và đường lối phát triển các DTTS và vùng miền núi của Nhà nước. Có thể thấy, tác giả hướng trực tiếp trọng tâm của nghiên cứu này vào việc phân tích và đánh giá tác động của chính sách đến đời sống văn hóa tộc người. Từ nghiên cứu này, tác giả Nguyễn Văn Toàn chỉ ra mô hình 3 giai đoạn (i. Sốc văn hóa; ii. Sự hồi đáp; iii. Quá trình thích ứng) có tính chủ đạo trong quá trình chuyển đổi kinh tế - xã hội do chính sách can thiệp vào lối sống truyền thống, đồng thời biểu đạt nỗ lực và khả năng thích ứng văn hóa của tộc người chịu tác động của chính sách ĐCĐC.

Dựa trên mạch tư duy này, ngoài phần Mở đầu, Kết luận và khuyến nghị, và Tài liệu tham khảo, cuốn sách được bố cục thành 6 chương như sau: *Chương 1*. Một số vấn đề lý luận về nông nghiệp du canh

* Nguyễn Văn Toàn (2014), *Định canh định cư và biến đổi kinh tế - xã hội của người Khơ Mú và người Hmông*, Nxb Thế Giới, Hà Nội, 319 trang, khổ 14 x 20,5cm.

¹ Trong phần giới thiệu sách này, chúng tôi sử dụng tên gọi dân tộc “Khơ-mú” thay cho “Khơ mú” theo quy định về tộc danh mà Tạp chí Dân tộc học đã áp dụng, tức là căn cứ trên bảng *Danh mục các thành phần dân tộc ở Việt Nam* được xuất bản trên Tạp chí Dân tộc học số 1 năm 1979. Riêng tiêu đề sách và các chương, chúng tôi giữ nguyên tên gọi tộc danh mà tác giả đã viết (BBT).

và chính sách định canh định cư trên thế giới và ở Việt Nam; *Chương 2.* Khái quát về địa bàn nghiên cứu và tộc người; *Chương 3.* Chính sách định canh định cư ở Việt Nam và thực hiện định canh định cư ở tỉnh Nghệ An (từ năm 1986 đến nay); *Chương 4.* Định canh định cư ở người Kơ-mú; *Chương 5.* Định canh định cư ở người Hmông; và *Chương 6.* Một số đánh giá về định canh định cư và biến đổi kinh tế - xã hội của người Kơ-mú và người Hmông.

Chương 1 của cuốn sách giới thiệu về một số khái niệm cơ bản, phương pháp nghiên cứu và khung lý thuyết hiện đại hóa (cùng một phần lý thuyết thích ứng và biến đổi văn hóa) - lý thuyết nền tảng mà tác giả vận dụng trong nghiên cứu của mình. Chương 2 cung cấp một cái nhìn khái quát về địa bàn nghiên cứu. Nội dung Chương 3 phân tích về chính sách và việc thực hiện chính sách ĐCĐC tại địa bàn nghiên cứu. Nhằm giúp độc giả hình dung rõ hơn về mô hình 3 giai đoạn, tác giả Nguyễn Văn Toàn lựa chọn mô hình phân tích so sánh đồng đại (kết hợp lịch đại) 2 trường hợp ĐCĐC ở tộc người Kơ-mú (Chương 4) và Hmông (Chương 5). Tác giả khai triển ý tưởng với các tiêu mục chủ đề (trong mối tương quan truyền thống và hiện đại) gồm: i) Làng định cư (nguồn gốc, đặc điểm cư trú và tổ chức làng bản; quan hệ hôn nhân gia đình, dòng họ và cộng đồng; quan hệ dân tộc); ii) Các hoạt động kinh tế (ĐCĐC, canh tác lúa nước; canh tác nương rẫy; các hoạt động kinh tế khác); iii) Giáo dục; iv) Y tế; và v) An sinh xã hội và an ninh quốc phòng. Dựa vào những yếu tố phân tích trên, tác giả kết luận rằng, giữa hai tộc người, sự biến đổi văn hóa của người

Kơ-mú có tính hụt hẫng và đứt đoạn giữa truyền thống và hiện tại, đang trong giai đoạn sóc và khủng hoảng. Nghiên cứu tại cộng đồng người Hmông cho thấy, người Hmông đã từng bước thích ứng và hội nhập kinh tế - xã hội tốt hơn so với người Kơ-mú. Nguyên nhân của sự khác biệt này, theo tác giả, xuất phát từ đặc thù lịch sử, xã hội của tộc người, từ phương thức phát triển chưa phù hợp. Tựu trung, xu hướng biến đổi văn hóa của các tộc người được nghiên cứu đang theo chiều hướng phổ thông hóa. Từ phân tích chính sách và quá trình thực hiện chính sách ĐCĐC ở vùng người Kơ-mú và Hmông tại huyện Kỳ Sơn, tỉnh Nghệ An, Chương 6 đề xuất 7 kiến nghị góp phần làm cơ sở cho việc thực hiện chính sách phát triển vùng dân tộc và miền núi.

“*Định canh định cư và biến đổi kinh tế - xã hội của người Kơ-mú và người Hmông*” của Nguyễn Văn Toàn là một nghiên cứu phân tích, đánh giá chính sách có tính học thuật và giá trị thực tiễn cao. Đáng chú ý trong cuốn sách này, tác giả gợi ý một mô hình phân tích 3 giai đoạn khi phân tích và đánh giá tác động của chính sách ĐCĐC đến đời sống văn hóa, xã hội của DTTS tại Việt Nam. Nghiên cứu dựa trên một mạch tư duy học thuật rõ ràng, quan điểm của tác giả nhất quán xuyên suốt cuốn sách, các phần nội dung được trình bày với văn phong khoa học rõ ràng, mạch lạc, dễ hiểu. Cuốn sách này là một tài liệu tham khảo bổ ích đối với các nhà nghiên cứu, những người hoạch định chính sách, các học viên, sinh viên ngành Nhân học cùng những ai quan tâm đến vấn đề ĐCĐC, DCDC của các DTTS ở Việt Nam.